

© Editura EIKON
București, Calea Giulești 333, sector 6
cod poștal 060269, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al Cercetării
Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GIORGIONI, REMUS VALERIU

Lumi paralele : universul durerii în Cartea lui Iov / Remus
Valeriu Giorgioni ; postf. de Petru Ursache. - Ed. a 2-a, rev. și adăug..
- București : Eikon, 2022
Conține bibliografie
ISBN 978-606-49-0640-3

I. Ursache, Petru (postf.)
821.135.1

DTP: Valerian Susan

Editor: Valentin Ajder

REMUS VALERIU GIORGIONI

LUMI PARALELE

UNIVERSUL DURERII ÎN CARTEA LUI IOV

POSTEAȚĂ DE PETRU URSACHE

Ediția a II - a

E I K O N

București, 2022

în rol cuprins de grijă, să-i întindă mâna salvatoare, cum s-a văzut de o mulțime de ori, cum își imaginează și MichelAngelo fascinat de Sfânta *Cupolă Sixtină*. Iar ce ne spun oamenii mari și inițiați nu poate fi decât adevărul adevărat; după cum adevărată în sens moral ne apare și povestea lui Iov, de ieri și din totdeauna.

Petru Ursache

CUPRINS

ARGUMENT MINIMAL / 5

DURERE – SUFERINȚĂ – FENOMEN DUREROS / 7

CARTEA ÎNTÂIA

PROLEGOMENE, GLOSE ȘI MARGINALII

LUMILE PARALELE, INTRODUCERE ÎN TABLA DE MATERII / 17

CAP. I IOV, NEFERICITUL IZBĂVIT / 21

CAP. II RELIGIE ȘI CULTURĂ PE TIMPUL LUI IOV / 42

CAP. III PE MUNTELE ADUNĂRII DUMNEZEILOR,
LA CAPĂTUL MIAZĂNOAPTEI / 50

CAP. IV CARTEA LUI IOV CA TEXT LITERAR / 58

CARTEA A DOUA

IOV, NENOROCITUL NEPRIHĂNIT, PRIGONIT ȘI APOI IZBĂVIT

PROLOG / 97

CAP. I IOV... LAMENTAȚIA SA-PERORAȚIE / 104

CAP. II CEI TREI ÎNȚELEPȚI DIN RĂSĂRIȚ / 139

CAP. III ELIHU, TÂNĂRUL SOFIST MOROCĂNOS (32-37) / 149

CAP. IV „JUPITER TONANS”

(RĂSPUNSUL LUI IEHOVA – CAP. 38-42) / 159

CAP. V EPILOGUL CĂRȚII – CONCLUZII PRELIMINARE / 170

CARTEA A TREIA
IOV – CETĂȚEAN AL ÎMPĂRĂȚIEI

CAP. I PER ASPERA AD ASTRA

(„GÂNDUL VEȘNICIEI”) / 191

CAP. II PARABOLELE ÎMPĂRĂȚIEI / 200

CAP. III ÎMPĂRĂȚIA SECRETĂ – SECRETELE ÎMPĂRĂȚIEI / 213

CAP. IV EMPIREUL, IMPERIUL CERESC / 219

CAP. V COORDONATELE ÎMPĂRĂȚIEI / 231

CAP. VI IOV, OMUL CU DUBLĂ CETĂȚENIE / 246

NOTE / 267

BIBLIOGRAFIE / 271

IOV – POVARA SUFERINȚEI ASUMATE DE PETRU URSACHE / 275

LBRIS

We know
books

Cartea Întâia

PROLEGOMENE, GLOSE ȘI MARGINALII

„Frumoasă înălțime, bucuria întregului pământ,
este muntele Sionului; în partea de miazănoapte
este cetatea Marelui Împărat...”

Ps. 48:2

Lumile paralele, introducere în tabla de materii

*Motto: „Căci noi n-avem aici o cetate stătătoare,
ci suntem în căutarea celei viitoare.” (Evrei 13:14)*

În termeni comuni, planeta noastră și Împărăția lui Dumnezeu sunt două lumi paralele. Ele există independent, dar au puncte de interferență și se influențează reciproc. În accepția Eclesiastului, omul – fie bun fie rău – este binecuvântat de Dumnezeu în viață cu rodul muncii sale. În acest sens, afirmația biblică „Dumnezeu dă ploaie și peste cei buni și peste cei răi” devine aproape un truism. (Dar în același timp se cunoaște și afirmația Domnului nostru Iisus Hristos, despre cei peste care căzuse turnul Siloamului, o întâmplare reală, petrecută în timpul vieții Mântuitorului. „Oare cei morți cu acest prilej au fost ei mai păcătoși decât ceilalți oameni?” – răsună întrebarea Lui retorică. De unde deducem că și nenorocirile vin de-a valma, și nu preferențial.)

În Capitolul 11 din Epistola Apostolului Pavel către Evrei – supranumit „Sala Credinței”, o „galerie” cu tablouri de patriarhi, judecători și profeți, eroi ai credinței – găsim un pasaj revelator pentru tema noastră: „În credință au murit toți aceștia, fără să fi căpătat lucrurile făgăduite, ci doar le-au văzut **și le-au urat de bine de departe**, mărturisind că sunt străini și călători pe pământ. Cei ce vorbesc în felul acesta arată deslușit că sunt în căutarea unei patrii. Dacă ar fi avut în vedere pe aceea din care ieșiseră, negreșit că ar fi putut să se întoarcă în ea. **Dar doreau o patrie mai bună**, adică o patrie cerească. De aceea lui Dumnezeu nu-I este rușine să Se numească Dumnezeul lor, căci **le-a pregătit o cetate**” (vers. 13-16; sublinierile ne aparțin).

Toți aceștia „au murit crezând”, spune o altă traducere, fără să fi primit în viață tot ce le făgăduise Dumnezeu. „Nu au obținut împlinirea promisiunilor”, glăsuiește o alta. Ei, oamenii credinței citați în acest capitol: Avraam și Sara, Isaac și Iacov, Moise, Rahav; Ghedeon, Barac, Samson, Iefta(ie), David, Samuel – prorocii fiind trecuți la capitolul „et caetera” – au murit așteptând, fără să-și fi primit recompensa. Lucrurile bune făgăduite au fost văzute cu ochii credinței, de la distanță („puse bine” și rezervate special pentru ei pe o policioară a cerului...). Ei doar le-au zărit așteptându-i/s-au bucurat văzându-le, LE-AU SALUTAT de la distanța dintre pământ și cer. Toți împreună – și fiecare în parte – ajunseseră la concluzia că planeta albastră nu reprezintă adevărata lor patrie (cămin/casă/familie): „Căci ei așteptau cetatea care are temelii tari, al cărei meșter și ziditor – arhitect-proiectant și constructor, n. n. – este Dumnezeu” (v.10). Originari *de sus*, aici jos ei se simțeau ca oaspeți, simpli vizitatori; (vilegia) turiști; peregrini, călători – străini *în trecere* pe aceste meleaguri. „Locuitori temporari”, cum zice Traducerea lumii noi. Toți aceștia (în speță, Avraam cu familia sa ori evreii ca popor), dacă ar fi fost legați de o locație precisă, vreun loc pământesc anume: orașul Ur din Mesopotamia, locul de baștină al lui Avraam, Lot, etc.; cetățile Pitom și Ramses, unde evreii construiau pentru egipteni, ar fi avut tot timpul, pe parcursul drumului către țara Canaan să se răzgândească și să se întoarcă de unde-au plecat. Însă ei, prin toată atitudinea lor, „arată deslușit”, își exprimă în mod manifest dorința de a ajunge în posesia acelei (alte) patrii – cea din versetul 14b. „Și e limpede că, atunci când spuneau așa, privirile le erau ațintite cu dor și înfrigurare spre adevărata lor casă din cer” (*Noul Testament pe înțelesul tuturor*). Părăsind locuința vremelnică, ei „căutau un loc al lor propriu”; de aceea Dumnezeu „le-a pregătit o cetate/un oraș ceresc” care să fie numai al lor, și să răspundă aspirațiilor lor celor mai nobile. Este cetatea cea nouă, Ierusalimul ceresc – un fel de colonie spațială coborâtă din cer pe pământ (pe

care ne-o prezintă Apocalipsa la cap.21-22). Iar această cetate reprezintă Biserica, în totalitatea ei, edificiul din „pietre vii”, Mireasa Mielului în haine de nuntă. Pe cale de consecință, Epistola către Filipeni ne prezintă noua noastră *cetățenie* (deocamdată creștinul posedă „dublă cetățenie”): „Dar cetățenia noastră este în ceruri, de unde și așteptăm ca Mântuitor pe Domnul Iisus Hristos. El va schimba trupul stării noastre smerite și-l va face asemenea trupului slavei Sale, prin lucrarea puterii pe care o are, de a-și supune toate lucrurile.” (Fil.3:20-21). Iov, și el, aștepta această „fericită nădejde” a Epistolelor biblice. Cetățeanul din Uț era, în același timp, și membru al Împărăției lui Dumnezeu. Și încă unul dintre cei mai de nădejde.

„Vedeți cum se verifică totul: dacă Dumnezeu este transcendent și din el emană toată realitatea, înseamnă că există o ierarhizare de lumi, după valoare, și **există o lume undeva** (subl. n.), la capătul acestei ierarhizări, în care totul este perfect și în care viața – orice fel de viață o fi ea – se desfășoară în condiții optime. În cazul acesta, preocuparea credinciosului este să evadeze din această viață...” (Nae Ionescu, *Curs de metafizică*, Humanitas 1991, pag. 168).

CAP. I IOV, NEFERICITUL IZBĂVIT

„Jurnalul” lui Iov (autorul cărții)

Paternitatea Cărții lui Iov este incertă și discutabilă. Se spune că Moise, pe când păștea oile socrului său Ietro (Yitro) în pustia Madian(ului) – aproape de edomiți, locul unde se petrece acțiunea cărții – ar fi auzit de la alți păstori cu darul poveștii despre nenorocirile abătute asupra casei lui Iov. Iar Moise era un păstor „pârât”, de nevoie și de ocazie, un... cioban cu pregătire academică – cioban intelectual; la curtea faraonului Ramses II, unde fusese crescut ca „fiu al fiicei lui Faraon”, el a trecut prin cele mai înalte școli ale vremii, învățând matematica, retorica, astronomia, filosofia. În orice caz, Moise era și un *păstor artist* (ca mai târziu David); profetul din el, obișnuit cu cadențele ritualice se putea manifesta la rigoare ca poet genial. Există în Scriptură mai mulți psalmi scriși de Moise, există și alte pasaje poetice care îi aparțin. Dar, cu toată această pledoarie în favoarea ipotezei că Moise ar fi autorul, în Cartea lui Iov nu se prea recunoaște amprenta stilistică a marelui întemeietor.

Unii cercetători mai susțin că, în Madian, Moise ar fi intrat în posesia unor însemnări de familie ale lui Iov – sau consemnarea ulterioară a întâmplării – pe care el le-ar fi prelucrat. Coroborate cu tradiții orale mai vechi sau mai noi, ar fi rezultat faimosul poem, capodoperă a literaturii universale. Apoi o parte din prima variantă a fost pierdută – chiar Septuaginta conține cartea parțial, cu vreo 20 de procente mai puțin, cei 70 de traducători, scribii și copiiștii întâmpinând mari dificultăți în găsirea unor echivalențe potrivite celor 110 de cuvinte rare, nemaîntâlnite în alte scrieri; alte pasaje fiind adăugate ulterior. Teologi cu specializare filologică (W.B. Stevenson, H.H. Rowley), sunt de părere că intervenția lui

Elihu (cap.32-37) ar fi o interpolare târzie, adevărată intruziune în conținutul cărții, fiindcă „Răspunsul Domnului” (cap.38-41) vine ca o continuare firească a capitolelor anterioare (26-31), reprezentând ultima cuvântare a lui Iov. Cu alte cuvinte, Dumnezeu îi răspunde nemijlocit robului Său Iov, făcând cu totul abstracție de Elihu, cât și de luările de cuvânt/poziție ale celorlalți trei prieteni. Alți cercetători sunt de părere că alte pasaje ar fi artificial implantate în text, cum ar fi cap. 27:7-23, care nu poate fi atribuit lui Iov, diferind total de concepția sa despre viață, exprimată în tot restul scrierii. De aceea îl îndemnăm pe cercetătorul (cititorul) contemporan să analizeze Cartea lui Iov ca atare, ca produs finit, fără a pleca urechea la părerile – deseori contradictorii, ale – „specialiștilor”; în materie de text sacru, specialist e numai Dumnezeu!

Iar noi, fără a intra în prea multe amănunte (au încercat alții mai docti și s-au împotmolit) conchidem că autorul cărții este un poet necunoscut, poet de geniu. Chiar marele Homer, melodul grec bătrân și orb n-a făcut altceva, în cunoscutele epopei, decât să colecteze și să ordoneze – prin sec. IX-VIII î.Hr. – niște tradiții orale (sau scrise) pre-existente, legate de personalitatea istorico-mitică a lui Odiseu/Ulise, de războiul troian și „Elena din Troia”, grecoaica răpită și răpitoare. Tradiții care circulau deja de câteva sute de ani în bazinul Mării Mediterane (evenimentele propriu-zise s-au petrecut cu mult timp înainte, prin anii 1350-1200 î. Hr.). Dacă un George Murnu a reușit să „recompună” magistral în românește *Iliada* și *Odiseea*, poemul Cărții lui Iov pare că s-a alcătuit singur, în curgerea vremii... Apoi: dacă Iona a scris *manu propria* cartea care-i poartă numele, o relatare a îndărătniciei/obuzității sale, de ce n-ar fi putut scrie Iov însuși magistrala poveste a „morții” și reînvierii sale din groapa de gunoi, din mormanul de cenușă?... Oricum s-ar fi petrecut lucrurile, avem în canonul Sfintei Scripturi un inimitabil poem epico-lirico-dramatic (are în conținut un prolog și un epilog în proză, și un poem interior aranjat pe roluri, în tablouri dramatice). Ne putem

bucura astfel de un „mit creștin” al Păsării Fenice, renăscută din propria cenușă, o *măiastră* mitică/mitologică a literaturii universale, – mai prețioasă ca acea Arheopterix, pasărea arhaică păstrată în straturile geologice, și care prezintă interes doar pentru omul de știință.

Dacă ar fi să ne gândim la o paralelă între Iisus Hristos și acea pasăre mirifică, Fenice, ar trebui să ținem cont de faptul că Hristos Domnul n-a ajuns în stadiul carbonizării (Scriptura nici nu încurajează incinerarea, ci recomandă în mod explicit înhumarea: „Din țărână ai ieșit – în țărână te vei întoarce!”); apoi trupul Lui nici nu putea să intre în putrefacție. De aceea, dacă am dori să ne imaginăm învierea noastră – a creștinilor – după modelul Domnului nostru, ne putem imagina doar un trup „de slavă” crescut la înviere pe tiparul lăsat în pământ de cel descompus.

Iisus este un Fenice nedezintegrat, „ridicat” (*to rise*, engl.) din starea cataleptică a lui *rigor mortis* și înălțat la cer prin mijloace proprii. După ce s-a întrupat nu într-un bărbat matur, cum poate ne-am fi așteptat, ci într-un copilăș, după ce a parcurs toate etapele necesare creșterii-dezvoltării-maturizării, Hristos Domnul a dus o *viață de om* („a locuit printre noi plin de har și de adevăr”), într-o dublă condiție, fire teandrică (Theos+andros). Apoi a suferit din partea oamenilor „o împotrăvire așa de mare”, care a mers până la crucificare; s-a reîntors de unde venise, în „colivia de aur” a Cerului – cum ar spune poezii –, pasăre fără aripi, zburător fără aparat de zbor... Iar acum șade/se odihnește la dreapta Tatălui în Templul ceresc, ca Mare Preot, **pontifex unum** („creator de poduri”) peste hăul care desparte „pardoseala” Cerului de turlele îndrăznețe ale arhitecturii terestre, religioase sau ne. (Avem aici în vedere, însă ca un contraexemplu, obeliscurile, acele simboluri păgâne – falice – concepute de om să sfideze autoritatea divină, adevărate turnuri babel rătăcite în modernitate: 13 se află numai în Cetatea Eternă – dintre care cel mai celebru în Piața San Pietro; dar nu este de ignorat,

cu aceleași conotații sfruntătoare, nici cel din fața Capitoliului washingtonian!)

Suferință și caracter creștin (una din temele cărții)

Una din întrebările obișnuite pe care și le pune fiecare muritor (nu doar filosofi) este de ce există atâtă rău, răutate și nedreptate pe lume. Dacă peste mine, om, se abate din întâmplare un necaz –, sau poate numai o neplăcere, nu mai zic de-o nenorocire, Dumnezeu e Cel scos vinovat. El e „răspunzător” de toate relele care se petrec pe lume, mai cu seamă de cele întâmplare în viața mea! De aici ar rezulta, cu necesitate, că avem un Dumnezeu nedrept, nemilos, căruia nu-i pasă de creația Sa. Un *deus otiosus* care, după ce a creat lumea, a lăsat-o de izbeliște, ascunzându-se în negură și ceață, în anonimatul intermundiilor. (Este concepția deismului voltairian care vede în Dumnezeu numai cauza primară și impersonală a lumii, nu și pe Cel care o prezervă și o susține.)

În această ordine de idei, nu suferința umană este tema cărții lui Iov, ci „injustețea” și caracterul agnostic al dumnezeirii. Agnosticiei sunt acel gen de „atei” care nu-și pun prea serios problema existenței lui Dumnezeu: există – nu există..., și chiar dacă ar exista, El nu poate fi cunoscut obiectiv de mintea umană. Raționaliștii, umaniștii, hedoniștii, seculariștii, socialiștii, nihiliștii, existențialiștii și toți agnosticiei au într-o anumită măsură dreptate, în sensul că o anumită latură a realității divine, realitatea superioară a dumnezeirii este incognoscibilă. „Căci cunoaștem în parte și prorocim în parte”.

Iov este și un fel de „Prometeu dezlănțuit”, el se dezlănțuie furibund împotriva sorții pe care i-a rezervat-o Dumnezeuul său. Este impulsul credinciosului practicant care, slujindu-L o viață pe Dumnezeu (vezi și cazul fratelui cel mare din Pilda Fiului Risipitor), ridică pretenții în fața Stăpânului: se ridică în picioare, vociferează, cere drepturi și compensații. Iov reprezintă „suferința eternă a neamului evreiesc”, în particular, cum spune un exeget, și a speciei

umane în totalitatea ei. Iar acest aspect face din el un prototip al lui Hristos. Iov practică neprihănirea prin forțe proprii și liberă alegere, iar suferințele sale durează câteva luni. (Chiar Prometeu, într-una din variantele mitului său scapă de lanțurile crunte ale condiției de titan/supraom: la un moment dat, zeii pedepșitori „uită de el”, iar vulturii obolesc să-l mai chinuiască zilnic, devorându-i ficatul; însă și rana lui „uită” să se mai vindece...)

Iov rămâne în memoria omenirii ca un simbol al suferinței – suferinței nemeritate, al tenacității în suferință. Al suferinței perpetue, destinul lui repetându-se, repercutându-se în semeni, transmis din generație în generație către toate exemplarele stirpei. Nici un om nu scapă, în durata vieții sale pământești, de două lucruri: de păcat (Iov este excepția notabilă!) și de suferință. Ca și în cazul Prometeu, primul *suferitor general* (a fost pedepsit de zei pentru gestul său temerar de a fura focul din cer, aducându-l pe pământ în beneficiul întregului neam omenesc), gestul suferinței lui Iov are valoare de arhetip, se re-transmite, reverberează în istoria fiecărei epoci, căpătând caracter general. – Cum eroul Prometeu prezintă unele similitudini și cu eroul nostru, al creștinismului, Iisus Hristos: primul se sacrifică pentru omenire, în opoziție cu întreg Olimpul; Al Doilea, în consens deplin cu voința Tatălui. Prin pedeapsa lui nemeritată, îndurată pentru prestigiul lui Iehova, Iov face un gest mesianic, cu mult timp înainte de *descinderea* lui Mesia, „descălicarea” Lui pe aceste terestre meleaguri.

Conchizând, în economia Cărții lui Iov primează și prevalează măreția lui Dumnezeu, asupra justiției Sale. Iehova „îl nedreptățește” pe robul Său, făcându-l să sufere pe nedrept și mai ales fără a-l avertiza de scopul demonstrației Sale, numai pentru a dovedi martorilor „văzuți și nevăzuți”, credințioșii lui Iov. Iar tăria de caracter a robului probează și revelează caracterul Stăpânului.

*

Cercetători moderni (printre care cunoscutul eminescolog Petru Creția) tranșează problema în spirit prea puțin creștin, făcând

abstracție de exercitarea continuă a dragostei divine (agape) pe tot timpul „experimentului”: Iehova îl iubește continuu, constant, pe servul său Iov, are încredere deplină în el, de aceea îl și face obiectul unui „pariu”. De miezul problemei se apropie mai mult Mircea Ciobanu, în studiul său postum intitulat *La capătul puterilor, Însemnări pe Cartea lui Iov*. În condițiile în care Iov nu avea cunoștință de înțelegerea dintre Iehova și Șeitan, suferințele pe care a fost obligat să le îndure pot fi interpretate ca o imensă nedreptate, un sadism gratuit al unui Dumnezeu insensibil la „jalbele” creaturilor Sale. Lui Dumnezeu „îi place” să ne chinuiască fără rost, să facă experiențe pe noi (există chiar o concepție după care omul este cobaiul lui Dumnezeu, pasăre în colivie, obligată să cânte în captivitate pe o stinghie într-un univers rece, ostil. Pentru adeptii ei: umaniști, raționaliști, anarhiști există doar două posibilități: Sau Iov este vinovat și face pe sfântul, sau Dumnezeu e nedrept și face pe iubitorul de oameni!).

Exegeții laici nu pot concepe că Dumnezeul dragostei rămâne Dragoste și când pare nepăsător, absent sau nedrept. El are privirea ațintită asupra lui Iov în vârtoarea luptei, iureșul chinuit al frustrărilor și testărilor. Este prezent și în vârful grămezii de gunoi care-i devenise pat („Toiagul și nuiaua Ta mă mângâie”). Proba concretă a iubirii divine nu e acel epilog cu happy end al cărții, revenirea la starea dintâi, ci faptul că Iov se află mereu în atenția lui Iehova, chiar dacă nu știe/nu simte lucrul acesta. Pe tot parcursul suferințelor sale extreme, Dumnezeu „îi numără” și-i păzește oasele năpăstuite: „Chiar perii capului vă sunt numărați”, spune Iisus Hristos Domnul în Evanghelii; iar psalmistul: „Tu îmi păzești pașii vieții mele de pelerin.” Când Iov rămăsese un biet sac de piele burdușit cu oase, Dumnezeu era lângă el pe grămada de resturi, veghindu-i somnul chinuit, vizitat de viziuni coșmarești. El era principiul vital care îi ținea oasele laolaltă, asigurându-le coeziunea, nelăsându-le să se dezagrege.

Deși imaginea unui Stăpân bun și drept, nepărtinitor, în mintea lui Iov pare că începe să se clatine, el nu-și pierde nădejdea. O singură mare nedumerire are Iov: de ce Dumnezeu, dacă e așa cum pretinde îi lasă nepedepsiți pe cei răi și – în schimb – îl apasă, fără motiv, pe el? O poezie din Ștefan Ioanid grăiește de la sine în chestiune, cum că marea, munții, stelele pe care le-a creat se află în Mâna Lui: *Cât de măreț e Dumnezeu/Văd marea cu talazuri grele/mă-nalt pe munții de bazalt/Și-mi zboară gândul printre stele/Tot mai înalt...//Ce împărat își duce-oștirea/spre un gigantic apogeu?/Acel ce-a pus în goluri firea,/Acel ce-a scris oricui menirea/mai mult decât nemărginirea/e Tatăl meu!...//La Tronul alb se strâng sfielnic/voivozi de foc din Empireu/Și heruvimii vin cucernic/slăvind Eternul Vistiernic/Și-acest Stăpân Atotputernic/e Tatăl meu!* În faimosul său „Curs de metafizică”, Nae Ionescu spune că toți oamenii, universul, există „în intenția lui Dumnezeu, în planul pe care Dumnezeu l-a făcut lumii, căci tot ceea ce se întâmplă în lume, nu se întâmplă fără prezența de fiecare moment a lui Dumnezeu, fără știința de fiecare moment a lui Dumnezeu”.

La Dumnezeu nu există sofisme – nici măcar silogisme –, ci doar comandamente exacte, principii și legi. De aceea omul nu-L poate prinde în flagrant delict de inexactitate, cum se sileau cărturarii și fariseii evrei să-L prindă cu vreo contradicție în termeni pe Învățătorul. Dumnezeu nu poate fi „încuiat”, dus cu vorba printr-o argumentație sofistică-avocățească sau vreo demonstrație de alt fel, tur de forță intelectual.

În amintitul „Curs de metafizică”, autorul remarcă faptul că „trecerea (noastră) în domeniul existenței reale... în domeniul material al trupurilor” reprezintă o trecere în domeniul (sub egida) durerii”. „Există o posibilitate de a depăși acest domeniu? Fără îndoială: întruparea lui Dumnezeu, în cea de-a doua ipostază, înseamnă puțința noastră de întoarcere la Dumnezeu. *Putem să ieșim din durere, întorcându-ne spre Dumnezeu* (subl. n.), prin ceea